

نگاهی کوتاه به جایگاه نیروی دریایی در دوران هخامنشیان، صفویه، افشاریه، قاجار و پهلوی

نیروی دریایی در گذر زمان

حامد رحیم پور- به لحاظ موقعیت استراتژیک و تاریخی امنیت خلیج فارس به عنوان یکی از اولین دریاهای محصور شناخته شده جهان، هر از گاهی مورد نظر یکی از پادشاهان ایران قرار می گرفته است. اولین گزارش از یک نیروی دریایی مجهز محلی در ایران، مربوط به دوران اتوشیروان است که به قصد تسخیر عربستان، نیروی دریایی عظیمی را در ابوله واقع در اروندرود تجهیز کرد و با آن به عدن در دریای سرخ رسید و آن را مسخر خویش ساخت. البته تا پیش از آن و در لشکر کشی های هخامنشیان به اروپا نیز گاه دگری از نیروی دریایی قوی ایران شده است.(۱) در آن زمان هخامنشیان، به علت گسترش امپراتوری پارس و جنگ با دشمنان دیرین یعنی یونانیان که در آن سوی دریای سیاه سکونت داشتند، برای ایجاد نیروی دریایی منظم تلاش کردند. اولین زورآزمایی واقعی نیروی دریایی ایران به زمان خشایار شاه فرزند داریوش کبیر باز می گردد. ایران به دلیل تجاوزهای یونان به این کشور لشکر کشید و به ابتکار خشایار شاه پلی از قالیق ها نیروی ارتش را به آن سوی دریا منتقل کرد و سرانجام در دریای آرژنزیوم نبرد آغاز شد و ایرانیان پیروز بیرون آمدند. آن زمان ایران از کشتی های مفرغی مصری و برخی یونانی بهره می برد. در پی این جنگ آتن سقوط کرد و معبد آکروپولیس به آتش کشیده شد اما در سالامیس خاطره ای تلخ به وجود آمد، جزیره سالامیس تحت محاصره نیروی دریایی ایران بود که طی یک دستور اشتباه به تغییر سرنوشت آن منجر شد. کشتی ها زیر آتش سنگین یونانیان دوام نیاوردند. با وجود تمام رشادت ها ایرانیان شکست خوردند این ۲ جنگ بزرگ هنوز در خاطره تاریخ باقی است.

■ نادرشاه و تاسیس نیروی دریایی مدرن

اولین تلاش، برای ساخت کشتی های جنگی و ایجاد ناوگان مدرن در دوره صفویه و برای اخراج پرتغالی ها از جزیره هرمز و خلیج فارس انجام شد.

این تلاش به دلیل دخالت انگلستان به نتیجه نرسید و اولین نیروی دریایی مدرن ایران توسط نادرشاه افشار تاسیس شد. او با خرید چند کشتی از انگلستان و هلند، موفق شد نیروی دریایی ایران را تاسیس کند. هارفورد جانس بریج انگلیسی گزارش می کند: هنگامی که در ۱۷۸۴ وارد بوشهر شدم، از کشتی های نادر سه کشتی باقی مانده بود که هریک ۵۰۰ تن ظرفیت داشتند.(۳)

در دوران قاجاریه تا زمان ناصرالدین شاه، توجهی به توسعه نیروی دریایی نشد. ناصرالدین شاه به منظور توسعه نیروی دریایی، موفق به خرید یک کشتی ۶۵۰ تنی مجهز به ۱۴ اراده توپ کروپ از آلمان شد که نام آن را پرسپولیس گذارد. همچنین کشتی کوچک دیگری نیز به نام شوش برای تردد و حفظ امنیت کارون خریداری و در زمان مظفرالدین شاه نیز چند کشتی کوچک (از جمله کشتی مظفری) به این ناوگان افزوده شد. ولی طی سال های بعدی و به دلیل مشکلات داخلی ایران (مشروطیت و پس از آن کودتای سوم اسفند) همه این کشتی ها با بی توجهی مواجه و در نتیجه به تدریج در خور سلطانی نزدیک بوشهر به آب فرو رفتند و غرق شدند.(۳) کم کم موجبات ناامنی و نگرانی در سرتاسر مناطق ساحل نشین ایرانی خلیج فارس به وجود آمد. نفوذ و حاکمیت دولت مرکزی در خلیج فارس، به علت نبود نیروی دریایی، رفته رفته رو به تضعیف گذاشت و بهترین

کشتی معین کرد. بدین ترتیب نخستین گام برای تشکیل نیروی دریایی ایران در آن تاریخ، با یک کشتی و چند افسر جزء و عده ای ملاح برداشته شد.(پایگاه اینترنتی military.ir)

■ تاسیس رسمی نیروی دریایی ایران

۲ سال بعد از تاجگذاری رضاشاه پهلوی، در سال ۱۳۰۶، هیئت دولت برای خاتمه دادن به بی نظمی و هرج و مرج در خلیج فارس و سواحل آن شروع به مطالعه و تاسیس اداره بحریه کرد. سپس در همان سال، دولت لایحه ای تنظیم کرد و به مجلس شورای ملی فرستاد.

مجلس در جلسه ۲۹ اسفند ۱۳۰۶، ضمن تصویب مبلغی اعتبار، به منظور خریداری کشتی های مسلح برای عملیات ضد قاچاق و نیز تعمیر کشتی های موجود در گمرک، به دولت وقت اجازه داد که ۲ نفر کارشناس دریایی از کشور ایتالیا استخدام و زیر نظر وزارت جنگ، برای خریداری واحدهای جدید دریایی اقدام کنند.

۲ مستشار ایتالیایی «سرگرد دوزان» و «کلنل کنت پیر لوثی ژی دل پراتو» به اتفاق یکدیگر به خدمت اداره بحریه درآمدند و مسافرت ها و ماموریت هایی انجام دادند. آنها به همراهی افسران و کارشناسان وزارت جنگ و وزارت خارجه، از کرانه های خلیج فارس و کرانه های دریای مازندران بازدید کردند و در نهایت طرح تاسیس نیروی دریایی ایران نوشته شد. براساس این طرح، قرار شد در بدو کار، ۲ فروند ناو توپدار به ظرفیت حدود ۱۰۰۰ تن و ۴ فروند ناوچه توپدار به ظرفیت حدود ۳۲۰ تن، مناسب با شرایط اقتصادی ایران و هماهنگ با توان کارکنان و تعداد نفرات تربیت شده، بلا درنگ سفارش داده شوند. لذا وزارت جنگ ساخت این ناوها را به کارخانجات کشتی سازی «پالرم» ایتالیا سفارش داد.

در سال های ۱۳۱۱ و ۱۳۱۲، رضا شاه تصمیم به تجدید ناوگان جنگی دریایی گرفت و ماموریت خرید مخفیانه را به پرنس ارفع سپرد. نامبرده با زیرکی موفق شد تا تعدادی ناو و کشتی و یدک کش از ایتالیا خریداری کند و مقدمات آموزش افسران ایرانی در ایتالیا را فراهم آورد. مرکز نیروی دریایی ایران خرمشهر بود و در همین محل بود که پادگان، فرماندهی، مخازن و اداره بندر قرار داشت.

سوم شهریور ۱۳۲۰، نیروی دریایی جدید ایران مورد شبیخون نیروهای انگلیس و شوروی قرار گرفت و تقریباً تمام شناورها و تاسیسات خود را از دست داد. در این واقعه دریادار غلامعلی بایندر در جنوب و ناسروان ید... بایندر در بندر انزلی به همراه حدود ۶۰۰ نفر نظامی دیگر کشته و مجروح شدند.(۴)

در سال ۱۳۲۵ بعد از جنگ جهانی دوم و ملاقات سران متفقین در تهران و شناسایی ایران به عنوان پل پیروزی، ۲ فروند ناو به منظور غرامت ببر و پلنگ به ایران داده شد و نیروی دریایی ایران با داشتن ناوهای شاهرخ، شهیاز، سیمرخ، کرس و چند فروند یدک کش به همراه باقی مانده کارکنان دوباره پا گرفت.

با افزایش درآمدهای نفتی ایران و عضو شدن ایران در پیمان سنتور، پاسداری از خلیج فارس و دریای عمان و شمال اقیانوس هند به ایران سپرده شد. نیروی دریایی به سرعت توسعه یافت و دانشجویان دریایی به اقصی نقاط دنیا اعزام شدند. در دهه های ۴۰ و ۵۰ نیروی دریایی ایران دارای ۳ فروند ناوشکن سنگین موشک انداز، هوادریا متشکل از بالگردهای ضد سطحی، ضد زیر دریایی، مین روب و هواناوهای پیشرفته، ناوهای مین روب، ۱۲ فروند ناوچه موشک انداز، ناوگان عظیم آبخاکی و لجستیکی و پایگاه های عمده در بندرعباس، بوشهر، خارك، چابهار و خرمشهر بود که به تشکیل یگان های تفنگدار و تکاور دریایی اقدام و مراکز آموزشی در سواحل دریای مازندران ایجاد و بزرگترین مرکز کارخانجات و تعمیرات کشتی با حوض های خشک و شناور در بندر عباس ایجاد شد.(۵)

■ منابع

- ۱- مطالعاتی در باب بحرین و جزایر و سواحل خلیج فارس. عباس اقبال. چاپخانه مجلس. ۱۳۲۸. تهران
- ۲- نظری به ایران و خلیج فارس. نگارش اسمعیل نوری زاده بوشهری نشر حدود ۱۳۳۴
- ۳- همان
- ۴- همان
- ۵- پایگاه اطلاع رسانی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران
- ۶- پایگاه اطلاع رسانی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران

عزادقادر

روزنامه خراسان

به مناسبت سی و چهارمین سالگرد

عملیات مرزبان و روز نیروی دریایی

از ده یک هزار پرسنل و روز به